

השמדת הנשק הכימי בסוריה – לקחים, תובנות והשלכות על ישראל

דוד פרידמן

נשק כימי במלחמת האזרחים בסוריה

במשך שנים רבות לפני פרוץ מלחמת האזרחים בנתה סוריה מערך נשק כימי נרחב, שאותו ראתה כמאזן אסטרטגי מול יכולותיה של ישראל. המערך כלל חומרי לחימה כימיים (חל"כ) מתקדמים ורעילים ביותר, בין היתר – גז עצבים, וכן אמצעי שיגור מגוונים המתאימים למתארים מלחמתיים שונים, ובכלל זאת רקטות וטילים המסוגלים לפגוע בכל שטחה של ישראל.

מאז 2011, מלחמת האזרחים בסוריה גובה מספר עצום של הרוגים, לרבות אזרחים, ביניהם זקנים, נשים וילדים. למרות התוצאות הללו, ארצות הברית ומדינות אירופה לא נטו להתערב בנעשה בסוריה. אבל בשלב מסוים של הלחימה, כאשר זכו המורדים להצלחות משמעותיות ודומה היה שמצבו של אסד הולך ונחלש – רבים אף ניבאו את נפילתו הקרובה – החלו להישמע חששות מכך שבמצב המצוקה שאליו נקלע, עלול אסד לעשות שימוש בנשק הכימי שברשותו. גורמים שונים העלו תרחישים אפשריים לגבי שימוש במערך זה או הפעלתו – שימוש שיעשו כוחות אסד נגד המורדים, העברת רכיבי הנשק לידי ארגונים תת-מדינתיים כמו חזבאללה, ירי לעבר ישראל כצעד של ייאוש, ועוד.¹ בתחילת 2013 אף דווח בכמה מקרים על כך שסוריה משנעת רכיבים במערך הכימי בין הבסיסים, ודובר על הכנות מבצעיות בבסיסים וקידום הכוננות.

אירועים אלה הביאו מדינות שונות, ובראשן ארצות הברית ואף רוסיה, לשגר אזהרות חמורות לנשיא סוריה לבל יעז לעשות שימוש בנשק זה.² יתר על כן, הנשיא אובמה ובכירים נוספים בממשלו הצהירו כי פעולות במערך הכימי וכמובן שימוש בנשק זה יהוו חציית "קו אדום", שתחייב נקיטת צעדי תגובה מצד ארצות הברית. למרות אזהרות אלו, הופיעו באביב 2013 ידיעות על מספר מקרים של שימוש בפועל

ד"ר דוד פרידמן הוא חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי

בנשק או בחומרים כימיים, כאשר האירוע המשמעותי התרחש ב־19 במאוס בחלב, שם נהרגו, לפי הפרסומים, כעשרים וחמישה אזרחים ונפצעו רבים נוספים. מקורות צרפתיים, בריטיים וישראליים טענו כי בידיהם הוכחות לכך שנעשה שימוש בגז סארין על ידי כוחות אסד. העמדה האמריקאית הרשמית הייתה שקיימות ראיות ראשוניות בלבד אשר נדרש לבססן עוד, כדי להכריע ולאמת באופן ברור האם אכן נעשה שימוש בחל"כ. אמירה אמריקאית ברורה על כך שנעשה שימוש ודאי בחל"כ הייתה מעמידה את הממשל בפני הכרח להגיב, פן תיפגע אמינות הנשיא. נקודת המפנה התחוללה ב־21 באוגוסט 2013.³ במועד זה החלו להגיע דיווחים, עדויות וצילומים מחרידים של שורות ארוכות של גוויות – כולל נשים, זקנים וטף – ללא כל סימני אלימות עליהם. המורדים דיווחו כי התבצעה תקיפה מסיבית בנשק כימי שבעקבותיה נמנו יותר מ־1500 הרוגים ופצועים רבים מאוד. הגיעו גם תמונות של נפגעים שהראו תסמינים קליניים האופייניים להרעלה בגז עצבים. בשלב זה החלו להתפרסם הודעות רשמיות של ארצות־הברית על קיומן של הוכחות חד־משמעיות לכך שבוצעה תקיפה כימית בחל"כ מסוג סארין על ידי כוחות אסד. משלחת מומחים מטעם האו"ם שהגיעה לאזור התקיפה מספר ימים לאחר שהתרחשה ביצעה חקירה, ובדו"ח הסיכום הודיעה באופן חד־משמעי כי נמצאו עקבות של שימוש בסארין, וכן שיירים של רקטות ששימשו לפיזור החומר. תוצאות תקיפה זו גרמו לנשיא אובמה להכריז כי ארצות־הברית תתקוף את סוריה כדי להעניש את אסד וכדי להרתיעו משימוש חוזר בנשק כימי. אך לפני שבוצעה תקיפה כלשהי ציין מזכיר המדינה האמריקאי, ג'ון קרי, במסיבת עיתונאים בלונדון ב־9 בספטמבר 2013 כי ממשלת סוריה יכולה למנוע את תקיפת העונשין המתוכננת, אם תעמיד את מאגר הנשק הכימי שלה לפיקוח בינלאומי.⁴ הערה זו הניעה מהלך מדיני רב־משמעות. הרעיון אומץ באופן מידי כמעט על ידי רוסיה, אשר לא הסתפקה בהצעה זו, אלא הרחיבה אותה לתוכנית להשמדת הנשק הכימי הסורי, שתביא גם להצטרפות סוריה לאמנת הנשק הכימי (Chemical Weapons Convention – CWC), וקראה לסוריה לקבל אותה. סוריה הודיעה זמן קצר לאחר מכן כי היא מקבלת את התוכנית. בתגובה הודיע הנשיא אובמה כי הוא משהה את תוכניות התקיפה. הסכם זה נבע, כנראה, מההבנה של רוסיה ושל סוריה, שבלעדיו הסיכויים שארצות־הברית תתקוף גבוהים, ושלתקיפה כזאת תהיינה השלכות מרחיקות לכת בסוריה ובאזור כולו.

בהקשר הצר של נשק כימי, מדובר בניצחון משמעותי לנשיא אובמה. האיום שלו בתקיפה היה אפקטיבי מאוד והשיג יותר ממטרתו המוצהרת

בהקשר הצר של נשק כימי, מדובר בניצחון משמעותי לנשיא אובמה. האיום שלו בתקיפה היה אפקטיבי מאוד והשיג יותר ממטרתו המוצהרת. אובמה ביקש להרתיע את סוריה משימוש נוסף בנשק הכימי, ובכך לחזק את הנורמה של אי־

שימוש בנשק כימי. בפועל הוא השיג תהליך לפירוק סוריה מנשקה הכימי – דבר שיחזק גם את הנורמה של אי-החזקה בנשק כימי. אבל מעבר לזה, על רקע מלחמת האזרחים בסוריה, המשמעות העיקרית היא שאפשר להתחיל בצעדים לנטרול הסכנות של מאגר הנשק הכימי העצום בסוריה, אשר במתארים שונים עלול ליפול לידיים אחראיות אף פחות מאלו של משטר אסד.

תהליך השמדת הנשק הכימי הסורי

תנאי ההסכם

האמנה לאיסור על נשק כימי נחתמה ב־1992 והייתה בעצם האחרונה בסדרת האמנות שנחתמו בתחום הנשק הלא־קונוונציונלי; קדמו לה האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני (NPT) והאמנה הביולוגית (BTWC). כמו האמנה הביולוגית, גם האמנה הכימית היא אמנה גורפת האוסרת על פיתוח, הפקה, ייצור, אחסון והעברה של נשק, והיא חלה על כל המדינות החברות ללא יוצא מן הכלל. אבל בניגוד גמור לאמנה הביולוגית, המהווה לא יותר ממסמך הצהרתי, האמנה לאיסור על נשק כימי (Organization for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW) כוללת מנגנון בקרה ואימות חודרניים ביותר, וכן רשימות מפורטות של חומרים האסורים לפיתוח, להחזקה ולשימוש. על ה־OPCW הוטלה האחריות ליישם ולאמת את יישום ההסכם עם סוריה. לאורך השנים הושמדו בפיקוח ה־OPCW כ־58,000 טון של חומרים כימיים, שהם כ־80 אחוזים ממצבורי הנשק המוצהרים בעולם כולו, רובם בארצות־הברית וברוסיה.⁵ אולם המקרה הסורי מעמיד בפני הארגון את האתגר המורכב והקשה ביותר עד כה.

הסכם שרי החוץ של ארצות־הברית ורוסיה, שאומץ על ידי האו"ם, הציב לוח זמנים צפוף מאוד. כחלק מתהליך הצטרפותה לאמנה, נדרשה סוריה להגיש ל־OPCW במהלך ספטמבר 2013 את ההצהרות הרשמיות המתחייבות על פי כללי הארגון, לרבות פירוט כלל תוכניות הנשק הכימי, אתרים, כמויות, סוגים וכדומה, וכן תוכנית כללית להשמדתם.⁶ נקבע כי בשלב הראשון, משלחת ה־OPCW שתגיע לדמשק בתחילת אוקטובר תנטרל ותשמיד עד סוף החודש את יכולת הייצור, הערבוב והמילוי ב־23 אתרים שהסורים הצהירו על קיומם. לפי דיווח המשלחת, הסורים שיתפו פעולה והתוכנית הושלמה כמתוכנן.⁷ בנוסף נדרשו הסורים להגיש עד ה־15 בנובמבר תוכנית השמדה מפורטת של כל ארסנל הנשק, החומרים וחומרי המוצא שברשותם. ב־18 בדצמבר אישר ה־OPCW תוכנית השמדה עם לוחות זמנים ואבני דרך. על פי התוכנית, השמדת החומרים המסוכנים ביותר הייתה אמורה להתחיל עד סוף דצמבר 2013 ולהסתיים עד סוף מארס 2014, והשמדת הכימיקלים הרעילים פחות אמורה להתבצע עד סוף יוני 2014 – ואז יישללו מסוריה הן מאגר הנשק שלה במלואו והן התשתית הפיזית לייצור חומרים חדשים.

ביצוע ההסכם

התנאים השוררים בסוריה מקשים ויקשו לבצע הסכם כה שאפתני, בלוח זמנים כה צפוף. הקרבות המתמשכים בין כוחות אסד לקבוצות שונות של מורדים מסבכים את עבודת הפקחים ואף מסכנים את ביטחונם. בנוסף, ידוע כי לפני המלחמה כלל המערך הכימי-ביולוגי הסורי אתרים ומרכיבים רבים: מכוני מחקר, אתרי ייצור, אתרי אחסון וכמובן מערכות נשק למיניהן. חלק ניכר מאתרים אלה היה מוכר וידוע למדינות המערב, אבל במהלך המלחמה הנמשכת בסוריה בוצעו תזוזות במערך זה, ואין ערובה לכך שכל האתרים ידועים וקיימים. יתר על כן, קיים סיכון לא־מבוטל של זליגת חומרים כימיים ו/או מערכות נשק לארגוני טרור קיצוניים. מזכ"ל ה־OPCW הודיע כי למרות האתגר הקשה והמורכב הוא בטוח שהארגון יוכל לעמוד במשימה זו, אבל יש לזכור כי זו הפעם הראשונה שהארגון נדרש לבצע משימה טכנית כה מורכבת במדינה המצויה, למעשה, במצב מלחמה.

האתגרים הטכניים, הבטיחותיים והלוגיסטיים מסבירים את הצורך לאלתר לאורך הדרך. בתחילת התהליך נשקלו שתי דרכי פעולה טכנו־מבצעיות אפשריות. האחת הייתה להעביר את רוב מאגר הנשק הכימי למדינה שלישית כמו רוסיה, שלה ניסיון אדיר בטיפול ובהשמדה של נשק כימי, ולהשמידו שם. חלק ניכר ממאגר החומרים הכימיים של אסד מאוחסן בצורה "בינארית", כלומר שני חומרים שונים, שרק בעת ערבובם בחימוש הופכים לחומרי לחימה. חומרי המוצא אינם רעילים ברמה גבוהה, ועל כן העברתם פשוטה יחסית ולא נדרשים תנאי בטיחות מיוחדים, וגם השמדתם מסוכנת פחות. אולם, עדיין יידרש טיפול במערכות נשק אחדות על אדמת סוריה, שכן אסד חימש כנראה חלק מאמצעי השיגור, וכן יהיה צורך להשמיד את אתרי הפיתוח, הייצור והאחסון. החלופה השנייה דומה בעיקרון לתוכנית הפעולה שבוצעה בעיראק לאחר מלחמת המפרץ הראשונה על ידי משלחות האו"ם. תחילה יש למפות, לסמן ולהציב פיקוח אנושי ו/או מצלמות בכל האתרים הרלוונטיים, ובשלב השני – לבנות תוכנית השמדה של המערך ברחבי סוריה.

מהר מאוד התברר ששתי החלופות אינן בנות־ביצוע – הראשונה, משום שלא נמצאה אף לא מדינה אחת שהתנדבה להשמיד בתחומה את הנשק הכימי והחומרים, והשנייה, בשל התנאים בשטח. אי לכך, הציעו האמריקאים חלופה שלישית חדשנית ויצירתית, שלפיה החומרים הכימיים המסוכנים ישונעו מנקודות שונות בסוריה אל נמל לטקיה, משם יועברו בספינות של מספר מדינות אחרות (דנמרק, נורווגיה, רוסיה, סין) אל ספינה אמריקאית שתוכשר באופן מיוחד כך שניתן יהיה להשתמש בה להשמדת החומרים המסוכנים בלב הים.⁸ בשל בעיות טכניות וביטחוניות ותנאי מזג האוויר, תהליך הוצאת הכימיקלים "הקריטיים ביותר" לא החל עד ה־31 בדצמבר; בפועל, המשלוח הראשון הגיע לנמל לטקיה רק ב־7 בינואר 2014, ודוברי ה־OPCW לא יכלו להעריך את העיכוב הצפוי בהשלמת התהליך.⁹

הדרך לביצוע ההסכם במלואו רצופה מכשולים. ראשית, יצוין כי ההצהרה הסורית המקורית לא נבדקה, ולא ברור האם לא הוסתרו מלכתחילה חלק מן האתרים. בשלבים הראשוניים של ביצוע ההסכם הביעו הפקחים שביעות רצון ממידת שיתוף הפעולה שגילו שלטונות סוריה, ולא סביר שהמשטר יחזור בו באופן גורף וייסוג מהתחייבויותיו. אבל למרות מאמצי הפקחים, ויש להניח שגם נעשו פעולות מצד סוכנויות מודיעין במערב, אין ודאות לכך שהממשל הסורי ישתף פעולה באופן מלא ומושלם, ולא ינסה להחביא חלקים ממערך הכימי שלו, על מנת לשמר יכולת שיורית. אכן, בסוף ינואר 2014 היו כמה דיווחים שהסורים דוחים את יישום ההסכם וארצות הברית גינתה בחריפות את סוריה על כישלונה לבצע את מה שנקבע בהסכם.¹⁰ שנית, ישנן בעיות אובייקטיביות, הנובעות מן העובדה שפינוי החל"כ מבוצע במדינה שבה מתנהלת מלחמה פעילה; אפילו אם מרבית האתרים נמצאים בשטחים שבשליטת המשטר, צירי שינוע החומרים לא תמיד מאובטחים.

אולם, אין מחסור במשאבים המוקדשים למאמץ, וארוכה רשימת המדינות המוכנות לתרום להצלחתו. אפילו גרמניה, שבדרך כלל מעדיפה לשמור על פרופיל נמוך בסכסוכים בינלאומיים, הביעה נכונות ליטול חלק בהשמדת פסולת כימית רעילה ברמה תעשייתית.¹¹ יתר על כן, לא סביר שהמשטר הסורי ירצה לוותר על היתרונות המדיניים שזכה להם, ואף להסתכן באובדן החסינות ובחזרת האופציה לתקיפה אמריקאית שנדחתה בעקבות אימוץ ההצעה הרוסית – אם יתנער באופן גורף מתוכן ההסכם.

לסיכום פרק זה, ומבלי להתייחס לאחורים בלוח הזמנים המתוכנן, סביר להניח שהתהליך יימשך לעבר יעדו המוצהר.

תובנות והשלכות על האזור ועל ישראל

עוד בטרם ביצעו המלא, ההסכם שיישב את המשבר הכימי בסוריה יצר רשימה ארוכה למדי של מפסידים ומרוויחים. המפסידה העיקרית היא ללא ספק האוכלוסייה האזרחית בסוריה, שנשארת חשופה לקטל באמצעים קונוונציונליים, ללא תקווה להתערבות חיצונית משמעותית לטובתה. במובן הפוליטי/מדיני, ההסכם מהווה מכה קשה לאופוזיציה הסורית, בייחוד למרכיבים המתונים/חילוניים יותר מבין

לא סביר שהמשטר הסורי ירצה לוותר על היתרונות המדיניים שזכה להם, ואף להסתכן באובדן החסינות ובחזרת האופציה לתקיפה אמריקאית אם יתנער באופן גורף מתוכן ההסכם

שורותיה, שתלו תקוות רבות בהשפעות הישירות והעקיפות של התקפה אמריקאית על המשטר, ונותרו, לאחר חתימת ההסכם, ללא עוגן מעצמתי במאבקם. לכך אפשר לצרף את הגורמים האזוריים, בעיקר הממלכות והנסיכויות הסוניות במפרץ, ובראשן ערב הסעודית, שתמכו ותומכים באופוזיציה נגד המשטר, וההשפעה האיראנית

במזרח התיכון בכלל. אלה הסיקו מהתנהלותו של ממשל אובמה במשבר – וגם מהסכם הביניים בסוגיה הגרעינית שנחתם עם איראן בחודש נובמבר – שהם לא יוכלו להישען במאבקם על סיוע אמריקאי פעיל.

מצד שני, המרוויח המידי העיקרי היה המשטר הסורי. הוא לא רק התחמק מהתקפה אמריקאית ישירה, אלא גם זכה למעין 'תעודת ביטוח' להמשיך בקטל בני עמו בכל האמצעים האחרים. כדי שתוכנית הפיקוח וההשמדה תצא לפועל באופן יעיל נדרש שיתוף פעולה של המשטר, והרצון לממש את ההסכם יצר סוג של אינטרס משותף בביסוס אחיזת שליטתו של המשטר (לפחות באזורים שבהם ממוקמים אתרים כימיים) ובאבטחת הצירים (כולל הציר המרכזי דמשק-חומס) שדרכם יפוגו החומרים הכימיים. יתר על כן, עצם קיום המגעים, לפחות במשך ביצוע ההסכם, העניק למשטר לגיטימציה בפועל מבחינת ארצות-הברית ואחרים, שלא מכבר קראו לסילוקו – כל זאת במחיר של ויתור על אמצעי שהוא ללא ספק בעל ערך נגד לוחמים, ובייחוד מול אזרחים לא-מוגנים, אך ערכו מתגמד בהשוואה לאיום (אולי קיומי) על המשטר, שינבע מהתערבות חיצונית בתגובה לשימוש בו. בנוסף למשטר, המרוויחים כללו את רוסיה, שפעלתנותה הדיפלומטית ובולטותה תרמו לקידומה (ואולי לשובה) לשורה הראשונה בבמה הפוליטית הבינלאומית, וכן איראן, שנחסך ממנה הצורך, במקרה של התקפה אמריקאית, לבחור בחירה מכאיבה בין נטישת בן-טיפוחיה המרכזי לבין התעמתות חזיתית עם ארצות-הברית על עניין שאינו מהווה צורך קיומי למשטר האיראני – חשוב ככל שיהיה. אבל, אם ההסכם אכן ימומש, ייתכן – למרבה האירוניה – שהמרוויחה הגדולה (לפחות בממד הביטחוני הצר) תהיה ישראל – השחקנית היחידה שלא הייתה מעורבת ישירות, לא במשבר הכימי בפרט ולא במלחמת האחים בכלל.

השלכות על המאזן הצבאי/אסטרטגי הישראלי-סורי

השמדת מאגר החומרים הכימיים ושלילת היכולת הסורית לייצר מרכיבים חדשים של נשק כימי או למלא ראשי קרב למיניהם יפגעו באופן משמעותי במרכיב מרכזי של היכולת הצבאית-אסטרטגית הסורית מול ישראל, בעיקר בתחום ההרתעה. מקובל היה לחשוב שלצה"ל עדיפות מכרעת על צבא סוריה בכל התחומים. גם סוריה ידעה זאת. הנכס הצבאי-אסטרטגי היחידי שהציב איום משמעותי על ישראל היה הנשק הכימי הסורי. הסורים ראו בנשק זה תשובה מסוימת או הרתעה כלפי הנשק הגרעיני שישראל מחזיקה בו, לדעתם, ואפילו כחלק מהמערך המלחמתי הטקטי בלחימה קונוונציונלית (תקיפת שדות תעופה וימ"חים, למשל), ובוודאי כאיום על העורף האזרחי הישראלי. בהנחה שסוריה תפורק מנשקה הכימי לחלוטין (ואסד לא יסתיר חלק מיכולותיו או יעבירן לידי חזבאללה), יהיה בכך ללא ספק שינוי חיובי במאזן הכוחות הצבאי לטובת ישראל.

במקרה זה, ניתן יהיה לצמצם ולחסוך חלק מן המשאבים המוקצים לכך כיום. האיום הלא-קונוונציונלי הכימי והביולוגי על ישראל קיים מאז שנות השישים מצד מצרים. סוריה הצטרפה לאיום בסוף שנות השבעים, ובשנות התשעים היה האיום הכימי העיקרי מצד עיראק שבשליטת סדאם חוסיין. עם דעיכתו של האיום הכימי העיראקי אחרי מלחמת המפרץ הראשונה, צץ ועלה באופן חריף יותר האיום הסורי – טילים נושאי ראשי קרב כימיים מכסים את כל שטחה של מדינת ישראל. מדיניות ממשלת ישראל הייתה מאז ומתמיד לספק הגנה לאוכלוסייה האזרחית. מדינת ישראל השקיעה משאבים רחבי היקף במיגון פסיבי של האוכלוסייה האזרחית: פיתוח, ייצור, הצטיידות (בעיקר באמצעי מיגון אישיים), בניית חדרים אטומים ומקלטים מוגני אב"כ במבני ציבור, וכן בהיערכות בתי חולים, בהכנת מאגרי תרופות ובתרגילים ברמה הלאומית. לנוכח המצב החדש, בהנחה שהנשק הכימי בסוריה יושמד לחלוטין, יהיה צורך לשקול שינויים בתפיסת המיגון הפסיבי של האוכלוסייה האזרחית, כולל צמצום דרסטי של מערך מסכות המגן. ישראל בוודאי תרצה למגן מספר מפקדות ומתקנים צבאיים אחרים כדי לשמר את יכולת התגובה – ובכך, את יכולת ההרתעה – לשימוש ביכולת שיורית שאולי תיוותר בידי סוריה, או כל מדינה אחרת. ייתכן שיהיה צורך גם בשימור מרכיבי התגוננות מסוימים שנותנים מענה למתארי טרור כימי וביולוגי, כמו תרופות והיערכות בתי חולים. אבל ייתכן כי פירוק חלק ניכר מהנשק הכימי במערך הצבאי הסורי יבטל את הצורך במענה נרחב ויקר לאיום כימי כפי שהוא קיים כיום, ויאפשר להפנות את המשאבים שהוקצו לו לצרכים דחופים יותר – ביטחוניים או אזרחיים.

השלכות בתחום בקרת הנשק

בתחום הלא-קונוונציונלי, במזרח התיכון שורר מצב מורכב למדי. ישראל נתפסת בעיני שכנותיה (והעולם כולו) כבעלת כושר גרעיני משמעותי, ואולי גם בעלת יכולות בתחום הכימי והביולוגי. ישראל איננה חברה ב-NPT ולא ב-BWC, והיא חתמה על האמנה לאיסור על נשק כימי (CWC) אך לא אשררה. עד לחתימת ההסכם שפתר (עד כמה שניתן לשפוט בתחילת 2014) את המשבר הכימי, סוריה לא הודתה מעולם שהיו לה יכולות בתחום הכימי-ביולוגי

בהנחה שהנשק הכימי בסוריה יושמד לחלוטין, יהיה צורך לשקול שינויים בתפיסת המיגון הפסיבי של האוכלוסייה האזרחית, כולל צמצום דרסטי של מערך מסכות המגן

(לכל היותר רמזה על "אמצעים מיוחדים"), ודרשה שישראל תצטרף ל-NPT כתנאי מקדים לחתימתה על האמנות BWC ו-CWC. בעקבות הצטרפותה הבלתי-מותנית של סוריה ל-CWC והתחייבויותיה במסגרת זו (השמדת הנשק ופיקוח של ה-OPCW), החלו להישמע אמירות מפי מקורות שונים כמו אסד עצמו, שר החוץ

הרוסי לבד ובאחרים, כי עתה צריכה מדינת ישראל לתרום את חלקה ולהצטרף לאמנות הנשק הלא-קונבנציונלי.

בחודש אוקטובר 2013 החליט הקבינט המדיני-ביטחוני (ללא הצבעה) כי מדיניות ישראל בקשר לאמנה הכימית נשארת בעינה.¹¹ ואף על פי כן, נראה כי על רקע המהלך הדרמטי בסוריה יש מקום לדיון מעמיק בסוגיות הקשורות למדיניות בנושא הנשק הכימי, ולהערכתה מחדש. אמנם יהיו מי שיטענו כי אשורור האמנה ינטרל קלף מיקוח כלשהו שתמורתו אפשר אולי לקבל דבר-מה, אך הם אינם מציינים את מהותו. טענה נוספת היא שאשורור האמנה רק "יזמין" לחצים לאשר ו/או לאשורר אמנות נוספות, ובכך יתהווה מדרון חלקלק. ככל שניתן לשפוט מן ההיסטוריה של אישור – אך לא אשורור – של האמנה הכימית, הניסיון אינו תומך בהכרח בציפייה זו. סביר אולי יותר להניח שדווקא ההימנעות מהצטרפות לכל הסכם בקרת נשק לא-קונבנציונלי היא זו שמעוררת חשדות לכך שישראל מתנגדת עקרונית לבקרת נשק ומזמינה לחצים. במציאות החדשה שתשרור אם ימומש ההסכם הסורי, אשורור לא יפגע בהכרח באינטרסים ביטחוניים, והוא יכול לבסס את הטיעון שהעמדה הישראלית נובעת מצרכים ביטחוניים אמיתיים, וכשהמציאות

הביטחונית תאפשר זאת, ישראל לא תהסס להצטרף למנגנונים של שיתוף פעולה בינלאומי. במלים אחרות, אשורור האמנה הכימית יכול לדחות לחצים בנושאים חיוניים יותר, ובכך לשפר את מעמדה המדיני של ישראל. בכל מקרה, נראה שבעקבות יישוב המשבר הכימי הסורי, חובת ההוכחה מוטלת על אלה בישראל הממשיכים לדבוק בסירוב לאשורר את האמנה לאיסור על נשק כימי.

מלחמת האזרחים בסוריה התפתחה בצורה בלתי-צפויה לחלוטין כאשר סוריה הסכימה לוותר על נכס אסטרטגי עיקרי שלה. מעבר לעצם השמדת הנשק הכימי, ויתור זה טומן בחובו הזדמנויות לשינויים ולתמורות במדיניות הביטחונית והאסטרטגית של ישראל. מן הראוי שהזדמנויות אלו תובהרנה ותנוצלנה עד תומן.

על רקע המהלך הדרמטי של פירוק הנשק הכימי בסוריה יש מקום לדיון מעמיק בסוגיות הקשורות למדיניות ישראל בנושא הנשק הכימי, ולהערכתה מחדש

הערות

1 Shlomo Brom, INSS Insight No. 362, August 12, 2012, <http://www.inss.org.il/index.aspx?id=4538&articleid=5222>

2 Jay Solomon and Julian E. Barnes, "U.S. Warns Syria on Chemical Arms", *The Wall Street Journal*, December 3, 2012, <http://online.wsj.com/article/SB10001424127887324355904578157304242057288.html>

Elaine M. Grossman, "Envoy: Turkey Shares U.S. 'Red Line' on Syrian Chemical

- Arms", *NTI*, December 18, 2012, <http://www.nti.org/gsn/article/envoy-turkey-shares-us-red-line-syrian-chemical-arms>
- 3 "Syria Chemical Attack: What We Know", *BBC News*, Middle East, September 24, 2013, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23927399>
- 4 David Friedman, Shlomo Brom, INSS Insight No. 466, September 16, 2013, <http://www.inss.org.il/index.aspx?id=4538&articleid=5624>
- 5 Organization for the Prohibition of Chemical Weapons, <http://www.opcw.org/our-work/demilitarisation>
- 6 "Syria's Accession to the Chemical Weapons Convention Enters into Force", Organization for the Prohibition of Chemical Weapons, http://www.opcw.org/index.php?id=242&tx_ttnews%5Btt_news%5D=1770&cHash=13191b0de84ad0269aa2d6362e3b79e8
- 7 "Syria Completes Destruction Activities to Render Inoperable Chemical Weapons Production Facilities and Mixing/Filling Plants", Organization for the Prohibition of Chemical Weapons, <http://www.opcw.org/news/article/syria-completes-destruction-activities-to-render-inoperable-chemical-weapons-production-facilities-a/>
- 8 Rick Gladstone, "U.N Official Details Plans For Removing Syria's Chemical Arms", *International New York Times*, http://www.nytimes.com/2013/12/05/world/middleeast/un-official-details-plans-for-syrian-chemical-arsenal.html?_r=0;
- "Sea Based Destruction of Syria's CW Proposed", *The Trench*, <http://www.the-trench.org/sea-based-destruction-of-syrias-cw-proposed/>
- 9 "First Batch of Deadly Chemicals Exported from Syria," *The New York Times*, December 7, 2014, http://www.nytimes.com/2014/01/08/world/middleeast/syria-chemical-weapons.html?ref=middleeast&_r=0
- 10 Michael Wilner and Reuters, "Washington 'deeply concerned' about delay in Syria's removal of chemical arms stockpile," *Jerusalem post*, January 31, 2014.
- 11 "Germany agrees to help destroy Syria's chemical weapons," *BBC News Middle East* <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-25664162>